

## Píše Marek Fapšo

(E\*forum, 08. 02. 2016)

### Nové objevy a staré příběhy - nad antologií Evy Hahnové

Zpřístupnění dnes už neznámých „německých textů o Česích, Němcích a českých zemích“ širšímu (byť stále odbornému) publiku lze obecně jen uvítat. Velmi nesnadno dostupné kusy se mohou stát předmětem debat v seminářích na vysokých školách, mohou ale padnout do oka i zasvěceným znalcům česko-německých vztahů. A to se týká i představované knihy **Evy Hahnové**. Zasloužilá autorka a odbornice na dějiny česko-německého soužití v českých zemích využila pro knihu **Od Palackého k Benešovi** (Praha, Academia 2014) svůj rozsáhlý osobní archiv německých textů k tomuto tématu a rozhodla se je přeložit a ukázat českému čtenáři pohledy na věc tak říkajíc „z druhé strany“. Celkem je v knize obsaženo 160 textů z časového období od první poloviny 19. století do závěru 20. století, mnohé jsou v češtině dostupné vůbec poprvé. Volba autorů i textů vykazuje značnou názorovou i sociální pestrost, takže vytváří předpoklady pro pozoruhodné setkání s tímto důležitým historickým fenoménem. Příspěvky tu tak jsou zastoupeny jak známé persony typu Alfreda Meißnera či Theodora Mommsena, tak i osobnosti, jejichž jména dnes znají jen opravdu zasvěcení.

Bohužel je třeba konstatovat, že kniha Evy Hahnové pokulhává v metodologické rovině. Její úvodní metodologická poznámka je zaměřena spíše na osvětlení edičních postupů při úpravě textů namísto zdůvodnění jejich selekce a řazení. Autorka sama pak píše: „Čtení starých textů je nejen často zábavné, ale mnohdy i velmi užitečné. Porozumět minulosti a poučit se z ní lze jen tehdy, jestliže ji co nejméně zamlžujeme prázdny frázemi. Proto je užitečnější vyhledávat přímé stopy, které nám minulost zanechala, než důvěřovat výkladům druhých, byť historiků na slovo vzatých...“ (s. 18). Nekriticky se tu navazuje na teorii edic dokumentů založenou na předpokladu původního historického pramene jako zdroje nezprostředkovaného poznání. Není však Eva Hahnová také jednou z těch „druhých“ a nenabízí „jen“ další z výkladů, přičemž pouze namísto vyprávění volí formu edice?

Předpoklad, že prameny samy mluví a ukazují nám minulost (ať už minulost, o níž mluví, nebo dobu svého vzniku), je v takřka v každé antologii paradoxně rozrušován jejím editorem či editorkou. Texty v žádné edici nejsou hozeny do vzduchoprázdna, aby svým poselstvím osvětlily čtenářovu mysl – jsou řazený, tříděny, komentovány, a tedy interpretovány. I Hahnová uvozuje každý ze 160 textů představované edice krátkým exposé. Již samotná existence „faktografických“ uvedení jednoznačně ukazuje, že texty samy nejsou srozumitelné a musí být ke smyslu znovu přivedeny. Jména, údaje, místa,

případně kauzy, které příspěvky obsahují a komentují, již mnohdy zmizely z širšího povědomí a tím znemožňují rozumění. Druhým aspektem úvodních komentářů je jejich interpretativní povaha. Pokud autorka například uvádí, že esej Friedricha Wiesera (rakouský národohospodář) „osvětluje, proč mnozí Němci nepohlíželi na německou menšinu Čech jako na národnostní menšinu v obvyklém slova smyslu“ (s. 262), pak rozhodně překračuje výpověď jednoho kratičkého textu a povyšuje jeho autora na reprezentanta abstraktní kolektivity „mnozí Němci“. Když na jiném místě v komentáři píše, že Hans Krebs (žurnalista a politik) připomněl „skutečnost, že založení Československa nebylo kolébkou česko-německých problémů“ (s. 406), tak před případného čtenáře staví velmi silnou výkladovou tezi o moderních dějinách českých zemí, která z jednoho textu nemůže „sama“ vyplynout. Jestliže v komentáři k jedné fotografii Eva Hahnová tvrdí, že „sudetoněmečtí tradicionalisté se často zajímají více o emocionální poselství svých výroků než o přesnost šířených informací“ (s. 297), pak ryze interpretuje a navrhuje k rozumění. O bezprostřednosti nelze ani v jednom z případů mluvit.

Texty edice Evy Hahnové jsou rozděleny do čtyř velkých oddílů. V prvním, nazvaném „Od ‚Jara národů‘ k rozpadu habsburské monarchie“, se Hahnová snaží odkrýt myšlenkový svět českých (respektive rakouských) Němců v 19. století. Autorka uvádí, že v tomto období stály v popředí rakouskoněmeckých politických snah velkoněmecké cíle, tj. připojení Rakouska k sousedním německým státům a později k Německé říši. Vedle této nediferencované teze autorka připomíná, že rakouská veřejnost byla „vydána napospas bezduché agitaci“ (s. 37), což vytváří dojem bipolárního společenského dělení na ty, kdo mluví a kdo poslouchají. Sociální realita je ovšem tvořena komplexními vztahy, texty jsou pak jedním z jejich segmentů a vznikají na pomezí tvůrců a recipientů, na pomezí autorské intence a čtenářských očekávání a konzumace. Sociální konstrukce veřejnosti a reality by si zasloužila hlubší rozbor – nebo mlčení.

Již samotný název druhé části „Od boje za ‚německé Čechy‘ k boji za ‚Sudetsko‘“, nabízí autorčin pohled na rozmezí let 1918–1933: vznik Československa podle ní ve vztahu Němců k Čechům nepřinesl podstatnou změnu, vytvořil pouze nové předpoklady pro uskutečnění dlouhodobých trendů. Velmi pochybná je teze (více či méně implicitní), která staví do role viníků neklidných poměrů v nově vzniklém státě německou menšinu a její agitátory, zatímco československý stát (a Masaryk především) je vykreslen jako prostor plurality, který prý Němci nevyužili (s. 236–238). Jeden z příspěvků v této části prý dokládá „osobní frustraci autora vůči moderní době“, jež „je symptomatická pro postoje a argumenty, kterými nacionálněsocialistické hnutí získávalo v následujících letech razantně rostoucí popularitu“ (s. 276). Takováto zobecnění vytváří dojem Němců jako problémistů, což nemá smysl nějak zvlášť teď rozporovat, obzvláště na nacionálněsocialistických příkladech, ale zcela opomíjí širší předpoklady nacionálního soužití v této době a vůbec složitou vnitřní dynamiku tehdejších národních a národoveckých hnutí. Jinak řečeno, Hahnové argumentace spadá spíše do doby, o níž sama mluví, a ne do historiografické analýzy této epochy.

Třetí část se zaměřuje na nacistické Německo v letech 1933 až 1945 a jmenuje se „O neslavném ‚návratu‘ českých zemí do lůna Říše“. Eva Hahnová naznačuje, že teprve v této době došlo k plné artikulaci skutečných českoněmeckých požadavků a názorů, předtím že je nelze brát nekriticky jako „pocitivé výpovědi autorů“ (s. 347). Tato interpretace má svoji určitou logiku, zastírá však složitost vývoje v době první a druhé republiky a vytváří dojem teleologického vývoje dějin. V napětí k této tezi je výklad role sousedního Německa, které bylo podle autorky zásadním činitelem problematické národnostní situace v Československu. Není prý „důvodu pochybovat o tom, že by asi nejeden z přívrženců nacistů byl bez zásahu zvenčí i nadále poslušným československým občanem“ (s. 348). Problematický vztah československých Němců a nacistického Německa by rozhodně zasloužil širší pojednání a je dobře, že na něj autorka znovu poukázala.

Poslední oddíl „Obnova sudetoněmeckého hnutí v poválečném Německu“ přivádí čtenáře do časů po druhé světové válce k tématu formování tzv. vyhnaneckého sudetoněmeckého hnutí. Úvodní studie hezky ukazuje širší politický kontext odsunu a reakcí na něj po válce. Přesto se opět dopouští nesamozřejmých vývodů, které by byly třeba osvětlit mnohem podrobněji. Za všechny jeden: „Oproti dnes populárnímu tvrzení, že [československý] komunistický režim šířil antiněmecké stereotypy, bývaly kritizované jevy prezentovány nikoli jako etnické, nýbrž jako politicky podmíněné následky fašismu“ (s. 518). Po druhé světové válce byl antiněmecký étos velmi rozšířen a velmi hojně s ním pracovali i představitelé československého režimu. To, že byl úzce spojen s dalšími prvky (NDR jak spojenec apod.), na tom nic nemění. Spíše to vše dokládá, že Eva Hahnová namísto komplexní problematizace a interpretace upadá do schematizace, kterou sama explicitně odsuzuje.

Antologie textů vypráví příběh, fragmentárně, ale zřetelně. Je to příběh německé menšiny, která již od počátku národních hnutí v 19. století vytvořila těžko překročitelnou bariéru mezi sebou na jedné straně a českou většinou na straně druhé, mluvíme-li tedy v měřítkách českých zemí. A i když někteří z jejích příslušníků překročili tento jinak stabilní rámec, dějiny takřka nutně směřovaly k definitivnímu ukončení vzájemného soužití obou skupin. Tento metanarativ je možná nejdůležitějším aspektem celé knihy a překrývá význam představených textů, jež jsou zde v roli „němých“ svědků. I proto byla tato recenze věnována primárně interpretační stránce antologie namísto resumé dílčích příspěvků.

Knihy Evy Hahnové přináší velké množství pozoruhodných textů. Nehraje však se čtenářem férovou hru. Vytváří na první pohled dojem autentického představení textů, které jako by evidentně ukazovaly nějaký „směr“ dějin, o němž autorka v posledku vlastně nepochybuje, ale ve skutečnosti čtenáře k tomuto směru dílčími komentáři a názvy kapitol navádí. Jak Eva Hahnová, tak i obsahy zařazených příspěvků vytvářejí na několika místech prostor pro komplikování česko-německého příběhu, jenž je stále v zajetí dávných stereotypů a klišé. Nezřídka odkazuje na různorodost, protichůdnost a komplexitu německých myšlenek z doby posledních dvou staletí. Bohužel z toho nijak výrazněji netěží. Eva Hahnová nám připomněla, a v mnoha případech znovu objevila

interpretací plodné prameny, ovšem vypráví s nimi starý příběh. Do jisté míry to je dáno i zakládající koncepcí knihy, která představuje pouze jednu stranu stereotypů, nikoli však stereotypizaci jako takovou, která v sobě zahrnuje i recepci a „druhou stranu“.

Eva Hahnová: *Od Palackého k Benešovi. Německé texty o Čechách, Němcích a českých zemích*. Praha, Academia 2014, 723 s.

[www.ipsl.cz](http://www.ipsl.cz)